

Kanyó Zoltán egyetemi docens, a József Attila Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője 1985. március 5-én hosszan tartó és súlyos betegségtől szenvedve 45 éves korában elhunyt. A halál mindig megrendítő ténye az életnek, de különösen akkor az, ha olyan pályát tör ketté, amely torzóként is egy kivételes életmű gazdagságát mutatja. Ismerve annak a szellemi energiának erejét, mellyel munkáját végezte, barátai és munkatársai az utolsó pillanatig reménykedtek felépülésében. Szerettük volna hinni, hogy az emberi értelem és akarat képes lesz érvényteleníteni a természet értékét nem ismerő törvényeit.

Kanyó Zoltán nemzetközi tekintélyű kutató, a nyelvészeti és szemiotikai alapú irodalomelmélet egyik legjelentősebb hazai képviselője volt.

Tudományos pályája 1964-ben indult a JATE Német Irodalmi és Nyelvtudományi Tanszékén, s két év múlva már „sub auspiciis rei publicae popularis” kitüntetéssel nyert doktori fokozatot. Kutatásainak kiindulópontja Brecht és Lukács György irodalomelméleti munkásságának összehasonlító vizsgálata volt. Innét jut el az irodalomtudomány nyelvészeti és szemiotikai előfeltételeinek kutatásához, az irodalmi kommunikáció pragmatikai aspektusának kiemelésével az „egyszerű”: a nagy irodalmi műfajokat történetileg megelőző, logikailag kevésbé összetett „formák” vizsgálatához. Ebből a témakörből védte meg harminchárom évesen kandidátusi értekezését. A könyvvé átdolgozott disszertációt 1981-ben az Akadémiai és a hágai Mouton Kiadó közösen jelentette meg „Sprichwörter – Analyse einer einfachen Form. Ein Beitrag zur generativen Poetik” címmel. A logikai és a nyelvészeti szintakszis és szemantika adott fejlettségi foka határozta meg, hogy az „egyszerű formák” közül először egy „egymondatosat” állított vizsgálódásainak középpontjába. De a továbblépés kísérleteit dokumentálja „A monologikus, konjunktív módon összekapcsolt láncok folytatásának kritériumai” (1977) című dolgozata, vagy az újabb szövegnyelvészeti irányzatok kritikus figyelemmel kísérése, a műfajelméleti kérdések ismételt tárgyalása. A szövegelmélettel kapcsolatban szkeptikus álláspontra jut. Úgy látja, hogy a játékelmélet, illetve a filozófiai logikák a felvetett problémákra szemléletesebb megoldást nyújtanak. Műfajelméletét az egyszerű formák módosított felfogására építi: új értelmezésében nincs az irodalomnak egységes magyarázata, az „egyszerű formák” egy-egy közösségben kialakult sajátos lingvisztikai és viselkedései nyelvtan kifejezései (Narrative and Communication, 1982). Ebben az összefüggésben merül fel számára a fikcionalitás kérdése. Alapkonceptiója, hogy a fiktív tárgyak és események társadalmi-kulturális játék részét képezik, amelynek szabályai történelmileg adott közösségeként változnak. Álláspontját részlettanulmányokban a logikai szemantika nagy képviselőinek: Frege, Meinong, Russel nézeteivel szembesítette; ez a kritikai vizsgálódás volt az alapja lezárás előtt álló fikcionalitás-monográfiájának, amely a kortárs szerzők idevonatkozó elméleteit is behatóan tárgyalta volna.

Kanyó Zoltán tanulmányai, amelyek ily módon átfogták az irodalomelmélet, a nyelvészet, a jel-elmélet, a filozófiai logikák és a szövegelmélet nagy kiterjedésű tudományterületeit, magyarul, németül, angolul, oroszul, franciául és lengyelül jelentek meg rangos hazai és külföldi szakfolyóiratokban. 1974 óta nemzetközi tudományos konferenciák előadójaként és szervezőjeként is növelte annak a szegedi irodalomelméleti iskolának a tekintélyét, amelynek formálásában meghatározó szerepet játszott. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy 1979-ben intézményesen is sikerült létrehozni egy olyan irodalomelméleti kutatócsoportot, amelyhez a szegedi munkatársakon kívül hamarosan az ország más intézeteinek kutatói is csatlakoztak. Az itt végzett munka eredményeinek jelentős részét az általa kezdeményezett *Studia poetica* kiadványsorozatból, a *Studia poetica* magyar és idegen nyelvű köteteiből ismerhették meg a szakemberek. 1984 júl. 1-től tovább bővült oktatási és tudományos szervezői munkája, ekkor lett az Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék vezetője. A súlyos betegség azonban már jórészt megakadályozta abban, hogy képességeit tanszéke továbbfejlesztésében a remélt módon kamatoztathassa.

Mégis, ez a fájdalmasan rövid élet is elég volt emberi és tudósi nagyságának bizonyítására. Kanyó Zoltán azon kevés tudósok egyike, akik nemcsak művelik, hanem alakítják is tudományterületüket, tágitják határait, s képesek új irányt mutatni. S azon kevés embereknek is egyike, akik tudományos eredményeiket és sikereiket önzetlenül megosztják munkatársaikkal és tanítványaikkal. Így válhat és válik életműve valamennyi barátja és követője számára olyan nemes szellemi örökséggé, amely fölött többé már nincs hatalma a természet vakon működő törvényeinek.

Bernáth Árpád

Szabó Ede

(1925–1985)

„Él köztünk nagy csöndben egy literátor” – ezekkel a szavakkal kezdte irodalmi hetilapunk főszerkesztője a hatvanéves Szabó Edét köszöntő írását. A következő számban megjelent cikk már a gyász csöndjéről szólt, mert hat nappal születésnapja után váratlanul meghalt a kiváló kritikus, irodalomtörténész, műfordító.

A literátor csöndjére való hivatkozás arra a szomorú tényre is fölhívja a figyelmet, hogy Szabó Ede gazdag életművének nem volt olyan kisugárzása, amilyent az megérdemelt volna. 1947-ben, amikor a huszonkét éves Szabó Ede első kritikái megjelentek a *Diárium*, a *Magyarok*, a *Sorsunk*, az *Újhold* hasábjain, úgy látszott, ő lesz nemzedékünk legnagyobb hatású kritikus. Minden műben, amelyhez hozzányúlt, pontosan érzekelte az alkotó karakterét, értékét, távlatait, minden elemzését áthatotta a művel való találkozás élménye, végső célja is az volt, hogy az alkotást élő valóságában ragyogtassa fel az olvasók előtt. Úgy hatolt versek, novellák, regények szövevének rejtett rétegeibe, hogy ne sértsen élő ideget, sőt az alkotás eleven vérkeringését is érzékeltetni tudja.

Pályája kezdetén volt, amikor olyan dogmatikus-prakticista irányelvek léptek érvénybe az irodalmi életben, amelyek nem kedveztek annak a szemléletnek, amely elsősorban az író tehetsége felől vallotta a művet, és az alkotásban egy öntörvényű organizmus létét vizsgálta. Szabó Ede nem zárkózott el az új követelményekhez való igazodástól, de kezdeti lendülete némileg megtört, érdeklődése a jelenből lassan a múlt felé fordult. Krúdyról, Hölderlinről, Rilkeről és műfordítói tapasztalatairól írt könyvet. Esszéinek gyűjteménye 1974-ben jelent meg *Otthonunk a művekben* címmel.

Váratlan halála után ránk, barátaira hárul a feladat, hogy kiadatlan tanulmányainak javát kötetbe gyűjtve, szellemi közkinccsé tegyük maradandó értékű írásait.

Vargha Kálmán

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója

Műszaki szerkesztő: Sándor István

A kézirat a nyomdába érkezett: 1985. I. 7. – Terjedelem: 9,80 (A/5) ív

86.14009 Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest. – Felelős vezető: Hazai György